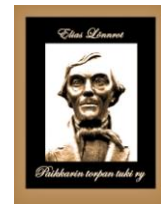

Samattiseura ry

ELIAS LÖNNROT JA SUOMEN ITSENÄISYYS

“Eri lailla ovat monet luonnon lahjat ihmisten välillä jaetut, toisella ei ole mitään, toisen rikkaudelle ei tietä ääriä. Mutta parhaat ja kalliimmat lahjansa on luonto kuitenkin antanut yhteisiksi kaikille, niin hyvin sille, jolta omaisuus puuttuu, kuin silleki, joka hallitsee äärettömiä tavaroita. Semmoisia lahjoja on meillä myös isänmaamme, meidän kaikkien paras omaisuutemme ja kallisarvoisin maallinen tavaramme.---

Tosiaankin isänmaamme ei ole mikään tyhjä sana, kuin lyhytmieliset välistä arvelevat. Tässä johtuu mieleeni vanha latinalainen sananpars: ibi patria, ubi bene so. Isänmaa on siinä, missä parhain eletään.----

Käykäämme siis sitä heidän (Kalevalan merkkihenkilöt) viitoittamaa tietä ja pyytäkäämme kunnostaa isänmaatamme tieteillä, taiteilla ja muilla urosteoilla. Suurin rakkautemme olkoon aina isänmaahamme kiinnitetty, suurin rikkautemme sen laillinen turva ja vapaus, ja suurin maallinen ilomme sen kaikinpuolinen onni ja menestys. Eläköön armas isiemme maa!”.

Näin puhui Elias Lönnrot 25.02.1862. Tilaisuus oli Tammikuun valiokunnan juhlaillallinen. Keisari Aleksanteri II oli asettanut sen valmistelemaan seuraavana vuonna pidettävää eduskunnan kokoontumista. Elias Lönnrot ei ollut tuon valiokunnan jäsen, mutta hänet oli kutsuttu tilaisuuteen pitämään suomenkielinen puhe. Tilaisuutta Zakarias Topelius on kutsunut Suomen ensimmäiseksi poliittiseksi illanvietoksi. Mielenkiintoista on, että tuota vuoden 1863 eduskuntaa pidetään suomalaisen parlamentin aloituksena ja sitä vietettiin v. 2015 eduskunnan 150-vuotisjuhlanä.

KALEVALA

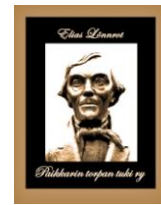
Elias Lönnrot saavutti vuonna 1835 ilmestyneellä Kalevala-teoksellaan kansallisen ja kansainvälisen kuuluisuuden. Siitä tuli länsimaiden kahdeksas tunnustettu kansalliseepos. Kalevala on Lönnrotin rakentama kokonaisuus suomalaisista muinaisrunoista. Siinä on kolme kokonaisuutta: muinaishistoria, sankariaika ja kansakunnan muodostuminen. Mihin tuo Lönnrotin luoma Kalevala sitten rakentui?

Taustana on ennen kaikkea 1800-luvulla vallinnut kansallisuusaate, mutta myös romantiikka. Kansallisuusaatteen perustana oli kaksi asiaa: oma muinaishistoria ja oma kieli. Tuolloin myös ajateltiin saksalaisen filosofin Herderin mukaisesti, että kansarunot kuvastavat kansan sielua, mutta myös kansallishenkeä. Se taas syntyy samaa kieltä puhuvien ihmisten välisestä yhteisymmärryksestä. Kyse oli ennen muuta kulttuurisesta kansallisuusaatteesta.

Kalevala vahvisti suomalaisten tietoisuutta omasta kansallishengestänsä. Se oli suomalaisille osoitus siitä, että Suomenkin kansa on kulttuurikansa. Onkin sanottu, että Kalevala on suomalaisen kulttuurin keskeisin monumentti. Sitä ylistettiin suurenmoisena kirjallisena taideteoksena. Kalevalan laatimisella ja julkaisemisella onkin ollut erityisen kannustava vaikutus sivistykselliseen, muuhun yhteiskunnallis-poliittiseen ja taloudelliseen toimintaan, taide ja kulttuuripolitiikka mukaan lukien.

Samattiseura ry

Elias Lönnrotin monista kirjoituksista, kirjeistä ja puheista löytää hänen keskeiset pontimensa seuraavista teemoista: sivistyneistö pitää kansallistaa, kansakunta pitää sivistää ja kansakunnan elintaso pitää nostaa. Nämä teemat ovat ymmärrettäviä kun muistaa 1800-luvun suomalaiset olosuhteet: asukkaita v 1809 alle 900.000 ja v. 1870 vajaa 1,8 miljoonaa, yli 90 prosenttia puhui erilaisia suomenkielen murteita, suomalaisia kouluja ei ollut ennen vuosisadan jälkipuoliskoa ja elintaso oli vain murto-osa nykyisestä.

SUOMEN KIELI

Kansallisuusaatteeseen liittyi olennaisena kieli. Suomen kirjakieli oli käytännössä Agricolan aikaista eli 1500-luvulta ja puhekieli oli siitä irtautunut. Ruotsi oli virallisena kielenä. Elias Lönnrot asetti tavoitteekseen suomen kielen kehittämisen sellaiseksi, että kirja- ja puhekieli vastaisivat toisiaan ja että suomesta tulisi tasavertainen ruotsin kielen kanssa. Toisin kuin sen ajan toinen suurmies J.W. Snellman, Lönnrot kannatti ajattelua ”yksi kansa, kaksi kieltä”. Tavoitteitaan Lönnrot toteutti kirjoittamalla sanomalehtiin kansanomaisia ja opettavaisia artikkeleita suomeksi, tieteellisiä ja yhteiskunnalliseen keskusteluun liittyviä ruotsiksi, kirjoittamalla opaskirjoja mm terveydestä ja lastenhoidosta sekä ennen kaikkea mammuttimaisella suomi-ruotsi sanakirjalla. Siinä on peräti yli 200.000 suomen kielen sanaa.

Ansoistaan suomen kielen kehittäjänä Elias Lönnrot on saanut kunniakkaan nimen suomen kielen toisena isänä. Mielenkiintoista on, että omassa lehdessään Mehiläisessä Lönnrot julkaisi ensimmäisenä suomen kielen kieliopin suomen kielellä ja eräässä sanomalehdessä suomeksi matematiikan alkeet opastukseksi ja ohjeeksi koulua käymättömälle suomenkieliselle enemmistölle.

Suomen kielen asema muuttui v 1863 Parolan nummella. Siellä senaattori J.W. Snellman ja keisari Aleksanteri II sopivat, että suomen kielestä tulee tasavertainen ruotsin kielen kanssa v. 1883 mennessä. Tämän päätöksen toteuttaminen edellytti, että oikeuslaitosta ja viranomais toimintaa varten pitää olla tarvittava suomenkielinen sanasto. Niinpä Elias Lönnrot käänsi kaksi juridiikan ruotsinkielistä kirjaa suomeksi. Näin oli kummallakin kielellä samaa merkitsevät sanat. Käännöstyöt toivatkin suomen kieleen noin tuhat juridiikan ja hallinnon termiä. Tämä oli välttämätöntä, koska muutoin tasaveroisuuspäätöstä ei olisi voitu toteuttaa. Virkamiesten suomen kielen taidosta otettakoon esimerkkinä Helsingin yliopiston suomen kielen lehtorin C.A. Gottlundin lausuma 1840-luvulta: neljäsnes puhui arkisuomea, vajaat 15 prosenttia ymmärsi kirjakieltä ja 2-3 kirjoitti suomea!

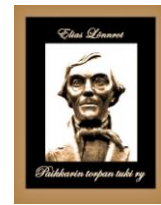
Kansallisen valtion synty edellytti, että ensin oli rakennettava taloudelliset, yhteiskunnalliset ja sivistykselliset edellytykset. Taloudelliset edellytykset paranivat 1800-luvun jälkipuoliskolla selvästi. Samoin yhteiskunnalliset edellytykset kuten hallinto ja puolueidenkin muodostus alkoi 1860-luvulla. Sivistyksen edellytyksiä luotiin kansakouluja ja kirjastoja perustamalla, kansallisella suomenkielisellä kirjallisuudella ja kansalaisjärjestöillä. Erityisen merkittävä oli Zakarias Topeliuksen ”Maamme-kirja”. Se kuului kansakoulujen Suomen kielen oppikirjana vuodesta 1881 lähtien. Siinä oli pitkät osiot Kalevalasta ja Elias Lönnrotista suomalaisuuden aikaansaajana.

Elias Lönnrot ei ollut kielifilosofi tai kielen tutkimusmetodien kehittäjä, kuten Aarne Anttila toteaa Elias Lönnrotin elämäkerrassa. Lönnrot oli sen sijaan oivallinen sanaseppä, kansankielen kerääjä ja julkaisija sekä kieliopin kehittäjä.

ITSENÄISYYDEN SANASTOA

Samattiseura ry

Tarvittiin myös selkeä suomenkielinen sanasto, jota tarvittiin valtiollisessa toiminnassa, uudessa kunnallisessa demokratiassa (tosin rajallisessa) ja kansalaisjärjestöissä. Myös itsenäisyyskehityksessä. Tällöin palataan jälleen kerran Elias Lönnrotiin.

Ohessa on pieni koosta Elias Lönnrotin keksimistä tai muokkaamista sanoista: itsenäinen, itsenäisyys, tasavalta, äänioikeus, ruhtinaskunta, sopimus, sivistys, mietintö, asiakirja, aloite, kansallisuus, kirjelmä, käsite, sisältö, viesti ja johtaa. Meille tänään niin tuiki tavallisia. Jonkun ne piti kuitenkin keksiä 150 vuotta sitten.

Elias Lönnrotin kehitti suomen kieltä myös ihmisten arkisen sanavaraston laatijana. Tätä työtä hän teki ennen muuta aktiivisena opettavaisten tarinoiden ja artikkeleiden laatijana sekä kirjoituksillaan Suomen historiasta. Myös Kalevalasta muodostui lukuisia uusia sanoja kieleen. On laskettu, että tälläkin hetkellä arkikielessä on noin 200 sanaa Kalevalasta.

Arkikielen sanoista esimerkkeinä ovat mm seuraavat: nuoriso, kirjallisuus, hyve, pahe, luettelo, osoite, siirtolainen, julkaista, vaalia, mielijohde, sydänkäpy, suudelma, urhea, pätevä, apea, etevä, iänikuinen ja mahtipontinen.

Elias Lönnrotin lakikielten käännöksistä lasketaan suomen kieleen tulleen noin tuhat termiä ja sanaa. Hänen kasviopinkirjansa tuotti valtaosan kasviopin sanoista. Lääkäriin tekeminä lääketieteen kirjat ja oppaat taas muodostivat sen ajan lääketieteessä valtaosan suomenkielisistä sanoista. Suomalainen lääkäri-seura Duodecim, perustettu 1886, on jatkanut ansiokkaasti Lönnrotin aloittamaa käännöstyötä ja tekee sitä jatkuvasti, mikä on hyvin tärkätä lääkäri-potilassuhteelle.

Merkitys ja maine

Suomen historian kannalta pidän Elias Lönnrotin hänen käsittämättömän monipuolisessa työssään keskeisimpinä aikaansaannoksina suomalaisen kansallisuusaatteen herättämistä, kasakunnan hengen syntymistä, ymmärryksen luomista omasta historiasta ja mahdollisuuksista sekä suomen kielen kehittämistä. Ne yhdessä muodostivat vahvan, kestävän ja pysyvän säikeen Suomen tiellä valtiolliseen itsenäisyyteen.

Esimerkkinä tästä on seuraava katkelma Kansanvalistusseurasta ja silloisesta kansalaistoiminnasta: Kokemäellä vietettiin vuonna 1876 juhlaa ”mainion suomalaisen Elias Lönnrotin kunniaksi ja Kansanvalistusseuran hyväksi”. Illan ohjelmaan kuului esitelmä Elias Lönnrotista, jonka jälkeen laulettiin seisaaltaan Maamme-laulu. Juhlijoiden kansallista mieltä vahvistettiin dramaattisin elein: kun valkiat sytytettiin, ilmestyi kuusimajan päälle tuliset sanat ”Eläköön Suomi”.

Risto Piekkari

Samattiseura ry:n ja Paikkarin torpan tuki ry:n puheenjohtaja